

Погромът в Босилеградско 15-16 май 1917 г. / Ангел Джонев; Рец. Веселин Янчев, Пламен Павлов, Александър Гребенаров. – Кюстендил: Фабер, 2016 . – 92 с. 7 с ил., факс.; 20 см ISBN 978-619-00-0444-8, Сист. No: 16469

Божица Младенович¹

През тази година на бял свят излезе книжката „Погромът в Босилеградско 15-16 май 1917 г.“. Автор е Ангел Джонев, доктор по история, главен асистент, работещ в Регионалния исторически музей в Кюстендил. Трудът се състои от увод, четири глави и приложения. Главите са „Пролог“ (с. 11-14), „Кулминация“ (с. 15-31), „Развързка“ (с. 32-40) и „Епилог“ (с. 41-44). Приложенията (с. 45-92) се състоят от документи – архивно градиво (с. 45-62), двадесет и една черно-бели фотографии от подпаления Босилеград (с. 64-84), седем цветни фотографии, на които се представени паметниците на убитите по време на набега (с. 85-91), и карта, която показва движението на хората на Печанац в България (с. 92).

Във въведението авторът хронологически проследява по-ранните „нападения“ на редовните части на сръбската армия в района на Босилеград: по време на Сръбско-българската война през 1886 г. и в края на юни 1913 г. Третото „нападение“ се случва в хода на Голямата война през май 1917 г. и е осъществено от паравоенната четническа формация на войводата Коста Печанац. В три глави и общо 30 страници Ангел Джонев представя резултатите от нападението на централния отряд на българска територия. Той детайлно реконструира движението на сръбския партизански отряд и действията му срещу българското население, използвайки исторически извори от български и в по-малка степен от сръбски произход. Авторът настоява, че става дума за мародерство – военно

¹ Божица Младенович е професор в Департамента по история на Философския факултет на Университета в Ниш.

престъпление, което се свързва с грабеж и убийства на мирното население във вражеската територия.

Не знам дали някой от българските историци е написал рецензия или е оценил стойността на труда на Ангел Джонев. Българските регионални медии поздравяват излизането на тази публикация, най-вече защото за събитието се мълчи почти цял век. Според медиите авторът е ползвал съществуващите сръбски и български историческите извори и публикации.

Това, което веднага ми направи впечатление, е избирателната употреба на литературата. От съществуващите сръбски монографии Джонев използва само една. Що се отнася до историческите извори, в бележките присъства само един публикуван исторически извор – дневникът на Коста Милаванович Печанац.

В сръбската историография темата е засегната фрагментарно в контекста на изследванията, посветени на Топличкото въстание. Първи я засяга Йован Дерок, (*Топлички устанак и оружани отпор у окупираној отаџбини 1916-1918*. Београд, 1940), след това и Миливое Перович (*Топлички устанак 1917*. Београд, 1971). В двете си монографии академик Андрей Митрович споменава за набега на Печанац в България. В първата монография (*Србија у Првом светском рату*. Београд, 1984) той пише, че Печанац, може би поради това, че преценява, че на Солунския фронт започва съюзническа офанзива, избира от хората си „няколко стотин пехотинци и може би стотина конници“ и тръгва на юг. По изгрев слънце на 13 май 1917 г. формированието напада ж.п. гарата в Ристовац, нанася „чувствителни загуби“ на немския и българския гарнизон и разрушава железния мост на Южна Морава. Акцията спира за няколко дни съобщенията по тази стратегически важна линия. След това Печанац избира 130 от най-добрите бойци и, използвайки тактиката на най-дръзката изненада, се отправя на изток. След дълъг марш без да бъде забелязан, той напада българската територия. Под лозунга „като ни боли нас, нека и тях да ги заболи“ на 15 май около 14 часа отрядът му напада Босилеград и го запалва („сто изгорени къщи“ и „много засегнати“). После се връща в Сърбия, а пожарища и трупове бележат пътя му. Академик Митрович подчертава: „Един техен военен документ свидетелства какъв отпечатък оставя това върху българите:

„Абсолютно нищо не ни гарантира, че след няколко дни пак няма да ни се случи нещо подобно“. Андрей Митрович използва документи от виенските архиви и специално обръща внимание на един от тези документи. В този австро-унгарски източник се говори за голямата несигурност, която се усеща в Босилеград на 3 юни, независимо че се намира само на 40 км. от Кюстендил, седалището на българската Главна квартира. Един от членовете на българската комисия, която пристига в Босилеград, споделя пред австро-унгарски полковник мнението си, че сърбите правят това от отчаяние, защото българските власти като правило насилствено им отнемат парите, дрехите, вещите, добитъка и т.н. (Андрей Митрович. *Србија у Првом светском рату*. Београд, 1984, с. 449-450.)

Три години по-късно същият автор написва монографията *Устаничке борбе у Србији 1916-1918*. Въз основа на междуременно открити нови извори и критична оценка на изворите и съществуващата литература е дадена цялостна картина на съпротивителното движение в Сърбия по време на Голямата война, което повлиява на избухването на Топличкото въстание. Монографията води до прелом в начина на изследване на въстанието и се превръща в най-високото постижение на научната историография за това събитие. За нападението на отряда на Коста Печанац в България Митрович пише като за продължение на въстаническите борби след потушаването на въстанието. А именно, Коста Печанац обявява новото въстание на 1 май 1917 г. (нов стил), което започва с нападението над Ристовац и завършва с нахлуването в България. Според автора четническият войвода набързо обявява въстанието по две причини. Първо, лекомислено стига до извода, че съюзниците ще пробият от юг и второ, още по-важно, набързо събраната селска войска, ръководена от недисциплинирани комити трябва да осъществи тежък марш, който да постигне изключителни цели. Печанац си вярва, че противникът може лесно да бъде заблуден и няма да знае, откъде идва нападението и кой го предвожда, но изобщо не си прави сметки за последиците. За момент той успява да предизвика хаос в територията на българската държава, но в дългосрочна перспектива помага на окупатора да се активизира и да се организира много по-добре. Набегът не отклонява противниковите сили по-далеч от бунтовническите области, а напротив – докарва ги там в още по-голямо

количество... Печанац предизвиква серия от български контрамерки, а след това се отказва да им се противопоставя, волно или неволно смятайки, че така те ще бъдат прекратени. (А. Митровић *Устаничке борбе у Србији 1916-1918*. Београд, 1987, с. 379-393.)

В биографията на Коста Милованович Печанац (Момчило Павловић, Божица Младеновић. *Биографија Косте Миловановића Пећанца 1878-1944*. Београд, 2003; второто издание на монографията е от 2006 г.) също така се споменава нападението в България през май 1917 г. Въз основа на бележките в дневника на войводата Коста Печанац са реконструирани походът на четниците в България и подновеното „въстание“, което се свежда до двете схватки на четниците: при Ристовац и Босилеград. Резултатът е краткотрайно нахлуване на българска територия и подпалване на Босилеград. (Момчило Павловић, Божица Младеновић. *Биографија Косте Миловановића Пећанца 1878-1944*. Београд 2006, с. 112-115.)

Когато литературата и изворите се използват селективно, без значение дали това се прави от незнание или нарочно, остава впечатлението, че те не се познават. Така се постигат избирателни резултати и същевременно от методологична гледна точка това е погрешно, некоректно и не е по правилата на историческата наука.

Изследователите на миналото знаят колко тежък и изнурителен е „пътят“, по който се стига до балансиран и обективен интерпретации на историческите събития. Ето защо имат пълното право да настояват за запазване достойнството на историческата наука. „Историкът не е нито съдия, нито патолог“ – казваше често академик Андрей Митрович. Неговата мисия е откриването на съдържанието, формата и участниците в събитията и процесите. В действителност историческата наука трябва да предложи онова, което е доста еднозначно, но трудно за постигане – истината. Нека да оставим на бъдещите поколения в Сърбия и България да преценят каква е реалната стойност на книгата на историка Ангел Джонев.

Превод от сръбски език: Д. Григоров